

AZ 1866. ÉVI OSZTRÁK-OLASZ HADJÁRAT.¹⁾

A custozzai csata vázlatával.

A *hadjárat színhelye* Felső-Olaszország, különösen pedig a *várnégyszög* területének északi része, ama magaslatok, melyek az Etsch és a Mincio között, Veronától nyugotra elterülnek s melyek már az 1848-iki olasz hadjáratban oly nagy szerepet játszottak; miután a hadjárat legfőbb és döntő eseménye a custozzai csata volt, elég lesz e csata színhelyének közelebbi méltatása.

A Mincio balpartján, Veronától mintegy 12 kilométerre, egy alacsony hegyvidék emelkedik ki a síkságból, mely *somma-campagnei* vagy *custozzai hegyvidéknek* neveztetik; e terület közelebbről Peschiera, Castelnuovo, S.-Giustina, Sona, Somma-Campagna, Custozza, Valeggio, végre a Mincio által van határolva s szélességben mint mélységben mintegy 10 kilométer; a fejlődött olasz kultúra a síkság minden legkisebb részét művelés alá vette, minek folytán a sík területek rizs- és szőlő-ültetvényeikkel, kerítéseikkel, kőfalaikkal stb. a csapatok mozgását rendkívül megnehezítik, míg ellenben a már érintett hegyvidék mozgásra s általában a hadműveletekre teljesen alkalmas terület; s e körülményen alapszik a custozzai hegyvidék fontossága, mely már többszörösen harcok színhelyévé tette.

A hegyvidék fölötté változatos; a kúpok és gerinczek csekély terjedelműek s harcászati fontosságuk még a rajtuk elszórt majórok, épülecsoportok stb. által emelkedik; a keleti párhuzamos emelkedések, valamint a déli szegélyző kúpok magasabbak és meredekebbek; a nyugoti és az északi részek kevésbé; a völgyek és

¹⁾ Mutatvány a szerzőnek most megjelent *«Az egyetemes hadtörténelmi vázlatok»* című munkájából.

hajlások többnyire keskenyek, meredek oldalakkal; legnevezetesebb szakaszok a Castelnovotól Oliosi, Custozza és Villafranca felé folyó, a Mincioval párhuzamos *Tione* keskeny mélyedése, továbbá a déli gerinczek, mint a *Monte Vento*, *M. Mamaor*, a *Custozzai* gerincz, a *M.-Torre*, *M. della Croce*, a *Berettara* stb.

A KÉT FÉL VISZONYAI.

Osztrákok. Az osztrák hadsereg, miután az egyidejűleg kiütött porosz háború a haderő túlnyomó nagy részét lekötötte, Olaszországban aránylag igen csekély volt, s három hadtestből és egy önálló hadosztályból állott, és pedig:

Az 5. hadtest, előbb *Lichtenstein Fr.*, majd *Rodich*, a *Piret*, *Möring* és *Bauer* dandárokkal;

a 7. hadtest, *Maroičič* altábornagy, a *Scudier*, *Töply* és *Weltersheimb* dandárokkal;

a 9. hadtest, *Hartung* altábornagy, a *Kirchberg*, *Böck* és *Weckbecker* dandárokkal;

a tartalék-hadosztály, előbb *Rodich*, majd *Rupprecht* tábornok, a *Benko* s *Weimar* dandárokkal; végre a *Pulz* és *Bujanovich* lovas dandárok; egészben véve mintegy 73,000 ember, közte 3000 lovas és 168 löveg.

Az osztrák hadsereg, bárha szervezetében, fölszerelésében hiányok voltak is, kiképezésére nézve igen jó volt s a csapatok a döntő csatában ama bátorsággal s kitartással harczoltak, melyek az osztrák-magyar csapatokat minden időben kiténtették.

A fővezér *Albrecht* főherczeg volt; *Albrecht*, *Károly* főherczegnek, a nagy francia háborúk hősének méltó fia, 1817 augusztus 3-dikán született; 1848-ban bécsi főparancsnok volt; a forradalom következtében *Radeczky* seregéhez ment, de csak 1849-ben nyert alkalmazást, mint a 2. hadtest egyik hadosztályának parancsnoka, mely minőségben a *Mortara* és *Novara* melletti csatákban fényes eredménnyel működött; 1859-ben diplomatai küldetésben Berlinben lévén, a hadjáratban nem vett részt; 1866-ban a következőkben tárgyalandó nagyfontosságú győzelem után a déli sereget Bécsbe vitte s átvette az egész hadsereg főparancsnokságát; a viszony azonban ekkor már oly kedvezőtlen volt, hogy azon változtatni nem lehetett.

A hadtestparancsnokok közül különösen *Rodich* és *Maroičič* tűntek ki.

Olaszok. A már egyesített olasz királyság az 1866-iki hadjáratához 200,000 főt meghaladó sereget mozgósított, melyek közül a *főszereg* a *király*, illetőleg *Lamarmora* alatt három hadtestet számlált, mindegyikben négy hadosztálylyal:

1. hadtest *Durando*, mely a *Cerale*, *Pianelli*, *Sirtori* és *Brignone*,

2. hadtest, *Cuchiari*, mely a *Longoni*, *Angioletti*, *Cosenz* és *Nunziante*, végre

3. hadtest *Della Rocca*, mely a *Cugia*, *Govone*, *Bixio* és *Humbert* hadosztályokból állott; ehhez csatlakozott egy tartalék lovas hadosztály *Sonnaz* alatt.

A főszeregen kívül, melynek létszáma 140,000 főre tehető, közte 3000 lovas és 228 löveg, — még egy másik hadsereg állott *Cialdini* alatt az alsó Pónál, melynek létszáma 80—90,000 főre mehetett.

Az olasz csapatok szervezése és kiképezése még nem volt ugyan befejezve, mindazonáltal a sereg állapota egészben véve kielégítő volt s a csatában helyét igen jól megállotta.

A fővezérlét név szerint *Victor Emanuel* király kezében volt, ki már az 1848—49-iki küzdelemben mint hadosztályparancsnok részt vett, s az 1859-iki hadjárat menetére is befolyást gyakorolt; mellette *Lamarmora* tábornok volt, ki magát 1848-ban több ütközetben kiténtette, 1849-ben Parmát alávetette, azután mint hadügyminiszter, 1855-ben mint az olasz segélyhad parancsnoka, végre 1859-ben, mint a szárd sereg vezérkari főnöke működött. A második hadseregparancsnok *Cialdini*, valamint a hadtestparancsnokok közül *Durando* és *Cuchiari* a régi szárd sereg kipróbált tábornokai közé tartoztak.

BEVEZETŐ HADMŰVELETEK.

Az osztrák sereg a háború kitörésekor jobb szárnyával (tart. hadosztály) *Pastrengonál*, zömével (5. és 9. hadtest) *Veronánál*, bal szárnyával (7. hadtest) *S.-Bonifacionál* állott; Pulz lovas dandára a Mincio megfigyelésére volt kirendelve; az olasz hadseregből a

főszereg június 20-án *Cremona, Lodi és Piacenzánál*, Cialdini hadserege *Bolognánál* állott; a főszereg azonban június 23-ig egész a Mincio-vonalig előre vonatot.

Az olasz sereg hadműveleti terve abból állott, hogy a főszereg — miután az osztrákok hallomás szerint csak az Etsch mögött szándékoznak védő állást foglalni — átkel a Minción, elfoglalja a várnégyszög közt fekvő hegyvidéket s ha magát ott befészkelte, akkor azután Cialdini seregével egyesülve támadólag előnyomúl; Garibaldi az általa toborzott önkéntesekkel Del-Tirolba volt benyomulandó.

Albrecht főherczeg csak annyit tudott e tervekről, hogy az olasz sereg a Minción átkelve az Etsch-vonal ellen szándékozik előnyomúlni; ennek következtében elhatározta, hogy az olasz sereg balszárnyát megtámadja; ehhez képest első gondja a *custozzai hegyvidék birtokának biztosítása volt*, mi a Weimar-dandárnak Pastrengoból Sandroba (az elővéd Castelnouvoba), az 5. hadtestnek Veronából Sonára való előtolása, végre az 5. hadtest elővédjének Custozza irányában való előnyomulása által *még június 23-án* végrehajtatott; a 7. hadtest egyidejűleg S.-Bonifacioból Veronába vonatot, minek folytán 23-án este a 9. hadtest S. Lucianál, a 7. S. Massimonál Verona előtt állott.

Az olaszok részéről június 23-dika folyamán hét hadosztály, vagyis az első hadtest, a Pianelli hadosztály kivételével, mely Peschiera megfigyelésére a jobb parton maradt s az egész harmadik hadtest, továbbá a lovas hadosztály, átkelt a Minción s az átjáratok közelében (Monzambano, Valeggio, Pozzolo) táborozott; a második hadtestből két hadosztály (Cosenz es Nunziante) Mantua és Borgoforte felé volt kikülönítve; az Angioletti és Longoni hadosztályok egyelőre szintén Mantuával szemben (Castellvechionál) állottak s csak 24-én voltak a Minciót Goitonál átlépendők; a lovas hadosztály földérintő osztagait és járőreit Villafrancéig toltta előre, hol azonban csak a Pulz-dandár egyes osztagaival találkozott.

Június 24-ikére az osztrák csapatok előbb *Sandra—S.-Giustina—Sona és Sommacampagna* vonalában, jobb szárnyon a tartalék-hadosztály, középen az 5., balszárnyon a 9. hadtest, vonultak föl, majd az egész vonal *Somma-Campagna* sarkponttal egy nagy *balrakanyarodást* hajtott végre, mi által az arcsvonal *délnek* jutott.

s a jobb szárny Oliosi, a közép pedig S. Rocco di Palazzolo felé nyomult előre; a 7. hadtest egyelőre *tartalékba* jutott Sonanál; a két lovas dandár a sereg baloldalát fődözendő, Villafrancánál állott föl.

Az olasz sereg átkelt részeiből a Cerale hadosztály Castelnovo, a Sirtori hadosztály S. Giustina, a Brignone hadosztály Sona irányában nyomult elő; a harmadik hadtest részint Somma-Campagna, részint Villafranca felé, a lovas hadosztály Mozzecane és Quaderni irányában volt lépcsőviszonyban előnyomulandó.

E két intézkedésben volt a csata bevezetése letéve, melyben osztrák részről mintegy 70,000, olasz részről mintegy 90,000 fő vett részt.

A CUSTOZZAI CSATA.

Junius hó 24-én reggel mindkét fél a főntebb közlött intézkedések szerint megindult s így az összeütközés csakhamar bekövetkezett; legelőször az osztrák lovas dandárok bukkantak az ellenséges (Sonnaz) lovas hadosztály, valamint a Humbert és Bixio gyalog hadosztályok előcsapataira.

A küzdelem azonban nem itt, hanem a harcztér nyugati részén indult meg nagyobb erővel, hol az olasz *Cerale* hadosztály az osztrák tartalék-hadosztály elővédével *Alzareanál* (a valeggio-castelnuovoi úton) reggel hét órakor ütközött össze s csakhamar *Oliosira* vettetett vissza; midőn a hadosztály itt erős ellenállást fejtett ki, Albrecht főherczeg még a Piret-dandárt is ide vonta, míg az 5. és 9. hadtest között keletkezett hézagba a 7. hadtesttől a Scudier-dandár vonatott előre.

Cerale nem soká tarthatta magát az összelőtt Oliosiban s a *Monte-Ventora* vonult vissza, hol a harc déltájban megállapodott. Ugyanez idő alatt a Sirtori-hadosztály a Tione-hajlás felé tartva, a S. Lucia kápolnánál megállott.

Cerale hadosztálya, a tartalék-hadosztály és a Piret-dandár által újra hevesen megtámadtatván, nemsokára a Monte-Ventoi állásból is kiszorítottatott; e csapatok azonban tovább nem nyomulhattak előre, mert a Valeggio felé visszavonuló Cerale-hadosztály balszárnyán a Pianelli-hadosztály egy dandára s a hadtest-tartalék jelent meg.

A középben a harc a Sirtori-hadosztály, továbbá a Möring és Bauer hadosztályok közt egyensúlyban maradt.

A keleti részen a 9. hadtest a *Monte-Torren* álló Cugia-hadosztály szivós ellenállása miatt nem jutott előbbre; nemsokára megjelent Custozzánál a Brignone-hadosztály, hova a Govone-hadosztály is útban volt; az olaszok most a Scudier-dandár által is támogatott 9. hadtest csapatait visszanyomták; az osztrák fővezérllet ekkor a 7. hadtest Sonából megérkezett két dandárát vetette a harcba s azt megállította.

Délután három óraker a Brignone-hadosztály, valamint Cugia is Custozzáig visszavetteten, a Govone-hadosztály tört előre azon czélból, hogy az osztrák harcsvonalat *Sona irányában áttörje*; de míg e támadás a Berettara-magaslaton fennakadt, az olasz balszárny hátrálni volt kénytelen, mivel a Cerale-hadosztály visszanyomása után a Sirtori-hadosztály sem tarthatta magát, Pianelli csapatai pedig a Peschierából kivonult helyőrség s a tartalék-hadosztály részei által, melyek Salionzeből a monzambanói hidat fenyegették, lekötettek.

A tartalék-hadosztály és a Piret-dandár most az olasz balszárny ellen mind tovább előhatolván, másrészt Cugia hadosztálya is részben visszanyomatván, az olaszok délután öt óraker, minden további előnyomulásról lemondva, a *visszarvonulást* a Mincio-hidak felé az egész vonalon megkezdették.

Az olasz legszélső jobb szárny, a Bixio és Humbert gyalog és a Sonnaz lovas hadosztály Villafrancánál a Pulz és Bujanovics dandárok ismételt heves támadásai által annyira lekötettek, hogy a harcban csak igen csekély részt vehettek.

Az éj folyamán az egész olasz sereg a Mincio jobb partjára vonult vissza.

A custozzai fényes győzelemmel a hadjárat sorsa el volt döntve, s a későbbi események, melyek az általános részben fölemlítették, a tengeri küzdelmet kivéve, csekély jelentőségűek.